

JAROSLAV PEREGRIN:**Filozofie pro normální lidi**

Praha: Dokořán 2008, 144 s.

Viem si ľahko predstaviť, že názov najnovšej knižky popredného českého filozofa a logika Jaroslava Peregrina *Filozofie pro normální lidi* rozdelí potenciálnych čitateľov na dve skupiny. Jedni po nej s nadšením siahnu a prečítajú ju jedným dychom, iní na ňu budú hľadiet zvrchu a sotva sa jej v kníhkupectve dotknú. Čo to má byť – filozofia pre normálnych ľudi? Má to azda naznačovať, že existuje aj filozofia pre nenormálnych ľudi? A keď si profesionálny, a navyše dostatočne ješitný filozof pri letmom pohľade do obsahu uvedomí, že adresátom Peregrinovej knihy má byť človek, ktorý o filozofii (takmer) nič nevie, ale chcel by sa niečo dozvedieť, tak je oheň na streche. Pochopí, že je to práve on, kto má byť tým „nenormálnym“ človekom.

Peregrinova kniha však v skutočnosti nikoho nechce uraziť, ale skôr naopak: robí filozofii veľmi dôležitú službu, pretože ju v skutočnosti rehabilituje v očiach ľudi, ktorí ju považujú za anachronizmus či intelektuálny luxus, ktorý si môžeme bez veľkého strádania odoprieť. Peregrin síce pripúšťa, že „filozofie nemôže byť nikdy tak utriedenou a tak metodicky hromadenou soustavou poznatků, jakými jsou speciální vědy“, ale jedným dychom dodáva: „Přesto však i pro ni existuje soubor otázek, na které se snaží odpovídat, a existují i nějaká kritéria, podle nichž lze usuzovat, které z odpovědí jsou úspěšnější a které méně úspěšné“ (s. 134 – 135). Už v úvodných kapitolách Peregrin pripraví čitateľa na to, že nemôže očakávať, že filozofia má tak jednoznačne a nespochybniteľne definovaný predmet svojho skúmania, ako je to v prípade prírodných, ale aj mnohých spoločenských vied. V jednotlivých kapitolách však Peregrin bravúrne čitateľovi odhaľuje, že filozofické otázky sa skrývajú v mnohých intelektuálnych, ale aj praktických sférach, ktoré sa ho bytosne dotýkajú. Hoci obraz nášho sveta kreslí v prvom rade veda, ktorú považujeme za veľmi úspešnú v tejto oblasti, existujú problémy, ktorými sa veda nemôže z rôznych dôvodov zaoberať. Už v prvej kapitole Peregrin ukáže, že filozofické otázky sa vyznačujú tou zvláštnosťou, že „není jasné, jak na ně odpovídat“ (s. 16), a naznačí, že to je pravou podstatou filozofických problémov; veď keby bolo jasné, ako na takéto otázky odpovedať, vymedzovali by konkrétny predmet a ten by už bol v kompetencii špeciálnej vedy. Čitateľ tak získa prvý, aj keď podľa niekoho možno zjednodušený obraz o filozofii: Cieľom filozofie je hľadanie otázok, ktoré sú dostatočne zaujímavé, ale aj dostatočne zrozumiteľné a jasné, aby sa na ne dalo a oplatilo odpovedať. Lenže hneď ako filozofia takúto otázku nájde, musí ju prenechať iným. Na druhej strane sa však filozof musí prehrýzť cez veľké množstvo otázok a pseudootázok, aby sa mu podarilo identifikovať aspoň jednu, ktorá by sa mohla stať predmetom vedy. Navyše, pre analytického filozofa z toho plynie celkom príjemná predstava filozofie ako analytickej činnosti nejako spojenej s jazykom a jeho významami (veď otázky sú formulované v jazyku).

J. Peregrin sa netají tým, že patrí do analytického tábora. V druhej kapitole, ktorá sa zaoberá súčasným rozpoltením filozofie na analytickú a kontinentálnu – čo je dôsledok tzv. obratu k jazyku –, vykresľuje analytickú filozofiu ako prejav odporu k filozofickej

tradícii, ktorá sa mnohým „jevila jako mnohdy skutočne prázdne mudrování“ (s. 23), a poukazuje na zámer analytických filozofov „dělat filozofii co nejpodobnější vědě“ (s. 24). Typickými predstaviteľmi takéhoto filozofovania boli členovia Viedenského krúžku. Kontinentálnej filozofii sa v tejto kapitole venuje podstatne menej priestoru a predstavuje sa v podstate ako určitá opozícia proti analytickej filozofii.

V ďalších kapitolách sa Peregrin systematicky zaoberá dominantnými odvetvami filozofie. Treba zdôrazniť, že čitateľovi sa pokúša predstaviť skôr filozofické otázky ako filozofické teórie, ktoré ich majú riešiť. Prípadné odpovede na nadhodené otázky sa spravidla prezentujú tak, aby sa ukázali ďalšie otázky, ktoré z nich pramenia. Text tak dostáva dynamiku, ktorá je taká vzácna vo filozofických knihách. To je podľa mňa aj dôvod, prečo sa kniha tak dobre číta (prečítal som ju dvakrát a vždy na „jedno posedenie“). Zároveň sa tak stalo, že niektoré kapitoly spolu tvoria určité tematické celky, ktoré viac či menej korešpondujú s jednotlivými oblasťami filozofie.

V tretej a štvrtej kapitole sa čitateľ zoznámí s niektorými odvekými, ale aj modernejšími otázkami, ktoré možno zaradiť do ontológie. Peregrin najprv načrtne naivnú predstavu o tom, z čoho sa skladá svet, aby ju vzápätí modifikoval, ba napokon ukázal ako neudržateľnú. Čitateľa presvedča o tom, že svet nepozostáva len z predmetov (to je spomínaná naivná predstava), ale aj z vlastností, vzťahov či situácií (s. 28 – 30). Je prirodzené, že sa tu spomína Aristotelov aj Kantov systém kategórií, odkiaľ je už veľmi blízko k tomu, aby vynikli súvislosti medzi naším jazykom (v ktorom sa prejavuje náš konceptuálny aparát, ktorého pomocou uchopujeme svet) a našou ontológiou. A veľmi rýchlo sa potom dostaneme až ku quinovskému ontologickému záväzku (s. 36 – 37). V štvrtej kapitole Peregrin pokračuje v naznačenej „relativizácii“ ontológie, keď sa k nej pokúsime dostať prostredníctvom jazyka. Diskutuje sa v nej o populárnej otázke, do akej miery je naša ontológia determinovaná jazykom (s. 44) a či rôzne (a vzájomne nepreložiteľné) jazyky nevedú v konečnom dôsledku k nesúmerateľným ontológiám (s. 41 – 43).

Ďalším tematickým celkom je epistemológia (najmä 5. – 7. kapitola). V piatej kapitole sa Peregrin zaoberá kľúčovou otázkou, ako je vôbec možné, že naše tvrdenia, t. j. jazykové útvary, sú pravdivé (nepravdivé) na základe toho, ako vyzerá svet. Ako a v akom zmysle môžu jazykové vyjadrenia zodpovedať svetu? Hľadanie odpovedí na túto otázku (a otváranie nových otázok) potom čitateľa prirodzene privedie k povahe jazyka a významu (6. a 7. kapitola). V šiestej kapitole sa hovorí o jazyku z pohľadu analytickej filozofie. Na otázky „Čo jazykové výrazy znamenajú?“ a „Ako vôbec niečo znamenajú?“ sa v tejto časti hľadajú odpovede najmä diskusiou o Fregeho a Wittgensteinových teóriách. V záverečných odsekoch sa čitateľ dokonca presvedčí, že na takto položené otázky sa dá fakticky odpovedať aj tak, že sa vyhlásia za chybné, ako to urobil Wittgenstein vo svojom neskoršom období. „*Smysluplnost* jazykového výrazu tedy nelze vidět jako nějaký druh zobrazování, je třeba ho vidět spíše jako věc vhodností pro nějakou formu interakce – ptáme-li se tedy po *významu* daného výrazu, neptáme se z tohoto pohledu po ničem takovém, jako je situace, kterou tento výraz zobrazuje; takové otázky je spíše třeba rozumět analogicky jako otázky *jaký je význam kladiva*, to jest jako otázky po tom, co můžeme s pomocí takového výrazu dosáhnout“ (s. 72). Problematika jazyka je v centre pozornosti aj v ďalšej kapitole, ale tentoraz sa pertraktuje zo štrukturalistickej (ba dokonca postštrukturalistickej) pozície. Peregrin ukazuje, ako treba rozumieť téze, že

jazykový význam je primárne výsledkom štruktúry (a nie nejakého vzťahu k mimojazykovým, napríklad platónskym entitám).

V epistemologickej problematike čiastočne zostávame aj v ďalšej (t. j. ôsmej) kapitole, v ktorej sú načrtnuté základné problémy filozofie mysle. Peregrin ukazuje, prečo sa problematikou skúmania mysle odmietali raní predstavitelia analytickej filozofie zaoberať: „Dôvodom bylo, že tito filozofové došli k přesvědčení, že o myslí vlastně nelze mít žádné *poznatky* hodné tohoto označení“ (s. 85), a preto sa filozofia musí začínať „nikoli uvnitř myslí, ale až tam, kde se mysl dostává na světlo, u jejích projevu, to znamená zejména u jazyka“ (s. 87). Určitejšie rehabilitácie sa myseľ dožila až vďaka Alanovi Turingovi, ktorý v konečnom dôsledku ukázal, že myslenie môže byť objektívne pozorovateľný jav. Turing sa zaoberal otázkou, či môžu počítače myslieť, a odpovedal na ňu kladne (keďže dokážu prejsť tzv. Turingovým testom). Vzápätí však Peregrin čitateľa zoznámí so Searlovým myšlienkovým experimentom s čínskou izbou, ktorý má ukázať, že „*imitovat myšlení* není totéž, co *myslet*; a že stroje mohou myšlení právě nejvýše *imitovat*“ (s. 88).

Predmetom desiatej kapitoly je filozofia vedy a v rámci nej sa autor zaoberá otázkou spoľahlivosti vedeckého poznávania. Preberá rôzne modely vedeckého poznávania: indukčný, hypoteticko-deduktívny a falzifikačný model. Potom ukazuje, z čoho pramenia rôzne relativizujúce tendencie vo filozofii vedy, konkrétne Feyerabendov metodologický anarchizmus a Kuhnova koncepcia paradigiem.

Uvedené kapitoly, ktorých spoločným menovateľom sú epistemologické problémy, sú prerušené zdanlivo nesúvisiacou kapitolkou o fenomenologickej vetve vo filozofii (deviata kapitola). Píšem „zdanlivo“, pretože Peregrinovi sa podarilo bez väčších ťažkostí začleniť do epistemologickej línie aj túto tematiku. Na začiatku poukazuje na to, že problémy, ktorými sa zaoberala fenomenologická aj analytická vetva vo filozofii, sú prakticky totožné. Fenomenológia však na rozdiel od analytickej filozofie neodmietala skúmanie mysle (s. 95) a Husserl ako predstaviteľ fenomenologickej línie bol presvedčený, že „prostřednictvím introspektivního zkoumání myslí se bude schopen dopracovat k objektivním zákonům, které stojí v jejím základě“ (s. 96). V tejto súvislosti Peregrin elegantne vysvetlí komplikovaný pojem transcendentálneho ega a bez ťažkostí sa mu podarí zrozumiteľne priblížiť aj základnú myšlienku Heideggerovej filozofie, ktorú podáva ako kritickú reakciu práve na koncepciu transcendentálneho ega.

V 11. kapitole sa do centra pozornosti dostáva filozofické skúmanie človeka. Peregrin sa pokúša odlíšiť prírodné vedy od spoločenské na základe rozdielov medzi deskripciou a preskripciou, medzi faktmi a hodnotami, resp. medzi príčinami a dôvodmi (s. 115). Do pozornosti dáva názor, že prírodovedecká teória človeka nedokáže v plnej miere vysvetliť, čo je človek. V spoločenských vedách „jde o hledání nejenom příčin, ale i důvodů, o zkoumání nejenom faktů, ale i hodnot a o pohled nejenom deskriptivní, ale i normativní“ (s. 119). Od týchto úvah sa veľmi ľahko môžeme dostať k typickej normatívnej disciplíne, k etike (kapitola 12).

Jednotlivé kapitoly sa svojou problematikou zaoberajú na pomerne obmedzenom priestore (spravidla 10 – 12 strán), a preto výklad je v mnohých ohľadoch jednoduchý, ba až zjednodušený. To však treba v prípade takejto knihy považovať za pozitívum. J. Peregrin v úvode konštatuje, že knižka vychádza zo série prednášok zo súčasného filozofického myslenia, ktorú mal na univerzite v Hradci Králové pre učiteľské študijné odbory. Takýto druh kurzu môže učiteľ pochopiť iba ako „povinnú jazdu“, ktorú musí s väčším či men-

ším znechutením absolvovať popri atraktívnejšej práci, ale môže ju pochopiť aj ako zaujímavú výzvu, ktorá ho privedie k tomu, aby sa na filozofiu pozrel s nadhľadom. Na základe tejto knihy sa mi zdá, že to, čo Peregrin študentom ponúkol, bol excelentný úvod do súčasných filozofických problémov, teda žiadna „povinná jazda“. Nezaťažil ich množstvom informácií, ktoré zabudnú hneď po absolvovaní skúšky, ale dovolil im ochutnať, ako skutočne chutí filozofia „v praxi“. Úprimne musím povedať, že práve takýto úvod do filozofického myslenia by som chcel absolvovať. Študent sa tu dozvie oveľa viac, ako keď sa mu encyklopedicky predstavia najvýznamnejšie postavy minulej aj súčasnej filozofie. Nedostatkom takýchto úvodov do filozofie je to, že sa síce zoznámime s tým, kto čo tvrdil, ale chýba to podstatné: motivácia, ktorá filozofov viedla k ich koncepciám a názorom. To práve ponúka Peregrinova knižka (a určite aj kurz). V jednotlivých kapitolách sa dočítame iba kusé informácie o jednotlivých filozofoch, ktoré navyše nie sú predstavené chronologicky, ale zároveň sa zoznámime s tým, čo je naozaj dôležité, t. j. s filozofiou samou. Preto je doslova mojou povinnosťou upozorňovať na túto knižku každého. Aj čitateľ tejto recenzie sa na Peregrinovej knihe určite pobaví a poučí sa z nej rovnako dobre ako autor týchto riadkov.

Marián Zouhar

doc. Mgr. Marián Zouhar, PhD.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
Bratislava 1
SR

DANIEL J. LASKER:

Jewish Philosophical Polemics against Christianity in the Middle Ages

2nd ed., The Littman Library of Jewish Civilization 2007, 283 s.

Monografia Daniela J. Laskera, profesora na negevskej univerzite Bena Guriona v Beer Ševe v Izraeli, sa zaoberá témou, ktorej sa na Slovensku nevenuje skoro nijaká pozornosť. Dôvodov môže byť viacero, ale tým základným je v prvom rade skutočnosť, že na slovenských univerzitách nie je možné študovať ani v bakalárskom, a preto ani v magisterskom študijnom programe hebrejštinu a arabštinu skombinovanú v rámci medziodborového štúdia s filozofiou. Napriek tomu pre filozofov, ktorí venujú svoju pozornosť výskumu stredovekej filozofie, bude určite zaujímavá informácia, že po anglicky napísaná monografia D. J. Laskera prináša prehľad židovsko-kresťanských polemík v židovsko-arabských¹ prameňoch. Je to pre nás príležitosť získať cenné informácie o židovskej reak-

¹ Na vysvetlenie dodávam, že je zvláštnosťou stredovekej židovskej filozofie, ktorej autori žili v islamských alebo v moslimami ovládaných krajinách (napr. v stredovekom Španielsku), že pri písaní